

تجدید جایگاه جغرافیدانان مسلمان با ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام* (I.W.G.U)

دکتر نصرالله مولایی هاشجین

دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

E-mail: nmolaeih@iaurasht.ac.ir

چکیده:

سرگذشت خدمات مسلمانان به جغرافیا، بخشی از آن تجدید حیات فکری است که طلوع تمدن اسلامی را مشخص می‌کند. رشد و گسترش این تمدن با نمایان شدن روح تازه علمی که به نحوی چشمگیر خرد را بر قدرت چیره کرد پیوند نزدیک داشت. بطوریکه تا قرن نهم هجری - قمری (قرن پانزدهم میلادی)، علم جغرافیا و جغرافیدانان در جهان اسلام بر تمامی دنیا تأثیرگذار بود.

در شرایط کنونی جهان اسلام، و با هدف تهیه داده‌های کاربردی جغرافیا در عرصه کشورهای اسلامی (در سطوح منطقه‌ای، ملی و ناحیه‌ای)، ترسیم آینده توسعه یافتگی جهان اسلام و تبیین و ارائه راهکارها و راهبردهای علمی توسعه، تجدید جایگاه و نقش جغرافیا و جغرافیدانان مسلمان متناسب با شرایط جدید، تلاش برای تولید علم در مقیاس جهانی و توسعه فناوری اطلاعات جغرافیایی، ضرورت ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U) پیشنهاد می‌شود. این اتحادیه می‌تواند، موجب شود تا انجمن‌های جغرافیایی، موسسات جغرافیایی و دانشگاه‌ها در کشورهای اسلامی با برنامه‌ریزی مناسب و بهینه و همگام با تحولات جهانی، در جهت توسعه علم جغرافیا با تأکید بر جنبه‌های کاربردی آن و همگرایی درون تمدنی در قالب، امت اسلامی به توسعه جهان اسلام بپردازند.

واژگان کلیدی: جغرافیدانان مسلمان، فناوری اطلاعات جغرافیایی، اتحادیه جغرافیایی جهان

اسلام.

* مقاله‌ای با عنوان «تجدید جایگاه و نقش جغرافی دانان مسلمان و توسعه فناوری اطلاعات جغرافیایی با ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام در دومین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام» که در شهریور ماه ۱۳۸۲ در هتل بین المللی لاله برگزار گردید به صورت سخنرانی ارائه شد و مقاله حاضر پس از تکمیل و تنظیم بر اساس فرمت مقالات قابل چاپ در مجلات ارائه گردیده است.

۱. مقدمه

جغرافیا از جمله دانش‌هایی است که علمای مسلمان از صدر اسلام به آن توجه خاص داشته و در توسعه آن، نقش شایانی داشته‌اند. آنها دریافته‌اند که اعتماد بر علوم یونانی در علم جغرافیا کافی نیست و برای ثبت حقایق باید به سفرهای اکتشافی پرداخت (چراغی، ۱۳۶۵، ۴). با توجه به جایگاه جغرافیا و نقش جغرافیدانان در عصر کنونی، که تلاش می‌کنند با شناخت علمی، نقش فعال در کاهش و یا از میان بردن ناهماهنگیهای فضائی - مکانی و آفرینش چشم اندازهای فرهنگی بر عهده گیرند، جغرافیا می‌تواند نقش بنیادی در تحقق اهداف جهان اسلام، در قالب توسعه امت اسلامی ایفا نماید و لازم است که تمامی نظام‌های برنامه‌ریزی - حکومتی جهان اسلام در برنامه‌های خود از این علم و تخصص استفاده نمایند.

نظر به سابقه درخشان فعالیت‌های علمی جغرافیدانان مسلمان، در این مقطع زمانی پس از گذشت بیش از پنج قرن از آن، تجدید جایگاه جغرافیدانان مسلمان در عرصه جهان بویژه در جهان اسلام ضروری است. تا بتوان با هویت‌یابی و تجدید فلسفه و مکتب جغرافیای اسلامی نقش موثر و سازنده‌ای در توسعه جهان بویژه کشورهای اسلامی از طریق شناخت جامع و همه جانبه استعدادها و ظرفیت‌های محیطی، انسانی و نیز تنگناها و مشکلات داشته و از طریق ارائه راهکارهای بهینه به برنامه‌ریزی در سطح منطقه‌ای جهان اسلام، ملی، ناحیه‌ای و محلی کمک نمود.

آیین مسیحیت بر ایمان استوار بود و فلسفه یونانی کوششی بود در جهت تفسیر منطقی و عقلی و تجربه، اما دانشمندان مسلمان سعی داشتند تعهد به عقل را با ایمان در هم آمیزند و این امر تنها می‌توانست با سازگاری ایمان و عقل عملی شود. شیوه نگرش اسلام به علم شیوه شکیبایی و تحمل و تنویر فکر و رهایی از خرافات بود (احمد، ۱۳۶۷، ۱۵ - ۱۴).

اعتقاد به وجود قادر متعال احترام به علم و دانش و روحیه دانش‌پروری در اسلام، پدید آمدن زمینه‌های مناسب برای شکوفایی استعدادها، توجه دادن همگان به آفریدگار - به عنوان ناظر و آگاه مطلق - در همه مسائل روزمره زندگی برای حفظ روابط فرد و اجتماع و سوق دادن فعالیت‌های فردی در مسیر خیر و صلاح جامعه و ... همه از نیروهای ذاتی بسیار با نفوذ ایدئولوژی اسلامی در ساختن و پرداختن مظاهر جغرافیایی است (سعیدی رضوانی، ۱۳۷۲، ۲۹).

اما سوال اینجاست، جغرافیدانان مسلمانی که در جریان تکوین و بسط علم جغرافیا اعم از اکتشافات و مطالعات جغرافیایی سهم بسزایی داشتند (فنی، ۱۳۸۱، ۹۵) آیا جایگاه برتر علمی

خویش را هنوز حفظ نموده اند؟ دراکتشافات، ابتکارات، کتابها و مقالات جغرافیایی معاصر، جغرافیدانان مسلمان چه سهمی دارند؟ در قرون گذشته، جغرافیدانان مسلمان از تفکرات و جهان بینی روشن و منطقی اسلام چگونه بهره می گرفتند؟ آیا آموزه های اسلامی از بهره رسانی در حل مسائل روز ناتوان مانده است یا جغرافیدانان جهان اسلام با هدف تقلید مطلق از دستاوردهای علمی معاصر دنیای غرب، روش ها، سنتها، تفکرات و میراث گرانبه های فکری و دینی و فرهنگی خویش را به کناری نهاده اند؟

با توجه به اینکه امروزه جغرافیا با هدف کاربرد عملی تحقیقات جغرافیایی در برآورد نیازهای ملی در زمینه های مختلفه اجتماعی، اقتصادی و نظامی و مهم تر از همه در برنامه ریزیهای ناحیه ای و فیزیکی تحت عنوان جغرافیای کاربردی مورد توجه قرار گرفته است (شکویی، ۱۳۷۴، ۴۶) این سوال مطرح می گردد در کشورهای اسلامی که اکثراً کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه هستند، جغرافیای کاربردی چه ویژگیهایی خواهد داشت و آیا می تواند در حل مسائل و مشکلات روز جوامع اسلامی کارگشا باشد؟

با چه شیوه ای می توان جغرافیدانان جهان اسلام را با یکدیگر آشنا نمود، به انتقال افکار و ارزشها پرداخت، مکتبی جغرافیایی را بر اساس تعالیم و فلسفه الهی اسلام به دنیای علم ارائه داد و با اتحاد دانشمندان اسلامی، توسعه امت اسلامی را تحقق بخشید؟ در این راستا اهداف زیر مد نظر می باشند:

- اهمیت یابی آشنایی با دستاوردهای جغرافیایی در سرزمینهای اسلامی که ملهم از آموزه های دین مبین اسلام و یا تحت تاثیر اکتشافات و خلاقیتهای جغرافیدانان مسلمان بوده است.

- توجه به ویژگیهای علم جغرافیا که توان تاثیر پذیری از مکاتب فکری و تفکرات فلسفی از جمله آموزه های روشن جهان بینی اسلامی را دارد.

- ارائه روشی منطقی برای آشنایی جغرافیدانان مسلمان با یکدیگر در راستای اتحاد علمی و فکری آنان در جهت حل مسائل و مشکلات دنیای معاصر خصوصاً در کشورهای اسلامی.

- تحقق توسعه کشورهای مسلمان تحت تاثیر اتحاد دنیای اسلام و ارائه فعالیتهای آنان.

طرح ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U) در راستای تحقق موارد فوق است.

۲. روش بررسی و تحقیق

روش تحقیق، توصیفی - تاریخی و تحلیلی بوده و با استفاده از مطالعات اسنادی و مدارک موجود در زمینه تاریخ علم جغرافیا با تاکید بر نقش جغرافیدانان مسلمان و تحلیل تاثیرات اسلام بر روند تفکرات و دستاوردهای جغرافیایی به ارائه روشی برای بهره گیری بهینه از تعالیم اسلام و توانهای جغرافیدانان جهان اسلام در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار جوامع می پردازد.

۳. یافته ها

۱-۳. شکوفایی علم جغرافیا در جهان اسلام (۹۰۰-۳۰۰ هـ. ق / ۱۵۰۰-۹۰۰ م)

علاقه به جغرافیا سابقه‌ای به قدمت تاریخ مدون بشر دارد که در سفرها، شهرها و فرهنگ عامیانه باستان نمود پیدا کرده است، بطوریکه مساعی اولیه یونانیان در جغرافیا درخشان و متنوع بوده است.

در عصر یونان و روم تمامی علوم و بویژه جغرافیا تحت تأثیر فضای فرهنگی تقریباً متفاوتی شکوفا شدند که می‌توان به برخورد آرمانهای یونانیان با ادیان گوناگون مشرق زمین بویژه یهودیت و مسیحیت اشاره کرد. هر چند که پیش از پیروزی مسیحیت، بطلمیوس (۱۵۰ ق. م) کلیاتی از دانش جغرافیای زمان خود را انتظام بخشیده بود. آغاز قرون میانه در تاریخ علوم و بویژه در جغرافیا دارای اهمیت بسزایی است. در این زمان سیر قهقرایی کلی به چشم می‌خورد و به اصطلاح عصر تاریک جغرافیا به تدریج شروع می‌شود.

در این بین عوامل تاریخی جدیدی برای پیش بردن مشعل فرهنگ تمدن در حال تکوین بود، بطوریکه در خلال قرن هفتم میلادی یکی از جنبشهای مشهور تاریخ ساز از دل شبه جزیره عربستان طلوع کرد و با ظهور اسلام مسلمانان بر ملل بسیاری که از نظر فرهنگ تا قبل از آن برتر از مسلمان بودند فاتح شدند.

دانشمندان مسلمان سعی بر آن داشتند تا تعهد به عقل را با ایمان خود در هم آمیزند این امر تنها می‌توانست با سازگاری ایمان و عقل عملی شود. مسلمانان به موضوعات مربوط به دانش جغرافیا علاقه‌ای موروثی داشتند.

آغاز فعالیت علمی مسلمانان با جغرافیا پیوندی غیر قابل انکار داشت. انتقال علوم یونانیان به مسلمانان، مفاهیم جغرافیایی یونانیان را بر آنان آشکار کرد. از این رو وظیفه نخستین جغرافیدانان مسلمانان، زنده کردن علوم قدیم بود. علاقه مسلمانان به موضوعات جغرافیایی تا حد بسیار زیادی

زائیده محیطی بود که در آن زندگی کردند و بدین ترتیب جغرافیای مسلمانان بر پایه ریاضیات و اختر شناسی پی ریزی شد (احمد، ۱۳۶۷: ۱۵-۱۱ و ۲۰-۱۹).

عواملی مانند؛ محیط طبیعی قلمرو اسلام، مسافرت در پهنه پر وسعت صحاری، فتح سرزمینهای جدید و ضرورت شناخت آنها جهت تشکیل سازمان حکومتی منسجم در قالب جهان اسلام، فعالیت دامداری در قالب گله‌داری و رمه‌داری به عنوان گرانبهاترین مایملک ساکنان صحاری، توسعه قدرت سیاسی و برقراری اخوت عظیم اسلامی، ضرورت اخذ اطلاعات درباره سرزمینهای اسلامی، حج و اجتماع سالانه مسلمانان به عنوان یک فریضه، جستجوی دانش به عنوان فریضه دینی برای هر مرد و زن در اقصی نقاط دنیا و ضرورت شناخت آنها، معرفت آفاق و نفوس و تامل در آثار گذشتگان که مایه توسعه اندیشه و تفکر و گستردگی قلمرو و ذهنیات آنان گردد و تأثیرپذیری از جغرافیای بطلمیوس، در پیدایش، توجه و گسترش دانش جغرافیا نزد مسلمانان نقش مهمی داشته است (احمد، ۱۳۶۷: ۲۱-۲۰ و قره‌چانلو، ۱۳۷۸: ۹).

از قرن نهم تا پانزدهم میلادی (سوم تا نهم هجری - قمری) که عصر افول علم در غرب و رونق آن در شرق محسوب می‌شود. جغرافیدانان اسلامی با تکیه بر توصیه‌های دین مبین اسلام و تشویق پیامبر اکرم (ص) در مورد علم، علاوه بر سفر به نقاط مختلف جهان با تجارب کافی فلسفه جغرافیا را از دیدگاه جهان‌بینی اسلام مورد مطالعه و تحقیق قرار دارند بطوریکه شکوفایی علوم جغرافیایی کلیدی برای جغرافیای علمی امروزی در غرب گردیده است (مشیری، ۱۳۷۱: ۷-۹).

جغرافیدانان مسلمان در زمینه، ترسیم نقشه‌های جهان، ترسیم راهنمای جاده‌ها و راهنمای مسیر، برای کاروانسراها و نیز آب انبارها که تا آن زمان کمتر جغرافیدانی در جهان دست به این ابتکار زده بود اقدام کرده و نیز سفرنامه‌ها و سیاحت‌نامه‌ها را در قالب کتاب و مقاله انتشار دادند که امروزه مورد توجه جغرافیدانان غرب نیز می‌باشد (مشیری، ۱۳۷۱: ۱۸).

جغرافی‌دانان مسلمان، دانش کهن و فرهنگ شرق را تلفیق نموده و با نبوغ خود آن دو را با یکدیگر الفت دادند که به این وسیله به نحو چشم‌گیری به حرکت علمی نیرو بخشیدند.

علم جغرافیا در این دوران با توسعه فرهنگ و پیشرفت علمی در سرزمینهای اسلامی پیوند نزدیک داشت و تا آنجا ادامه یافت که توجه مردان خردمند را به خود جلب کرد.

بطوریکه از تاریخ اسلام در قرون وسطی به عنوان تاریخ تمدن بشری یاد می‌کنند (احمد،

علوم مسلمانان تقریباً تا پیدایش روش علمی و تا هنگام نزدیک شدن انقلاب صنعتی به صورت عاملی مؤثر در افکار اروپایی‌ها باقی بود چرا که شکل‌گیری هسته اروپایی جدید در اصل یونانی، عربی(اسلامی) و لاتین بود، زمانیکه فرهنگهای اسلام و مسیحیت به بیشترین وجهی با یکدیگر نزدیک شدند (احمد، ۱۳۶۷: ۱۵۱).

۲-۳. علم جغرافیا در جهان کنونی (از نیمه دوم قرن بیستم به بعد)

جغرافیا در مفهوم علمی و امروزی خود، علم مکان و فضا است و موضوع آن پدیده‌های طبیعی و انسانی است که جهان و مکانهای متنوع آن را بوجود می‌آورد. جغرافیا به عنوان علم توزیع فضایی پدیده‌ها اصولاً با تبیین پراکندگی، افتراق و بازساخت مکانی - فضایی پدیده‌ها در ارتباط با ساختهای اجتماعی و اقتصادی سروکار دارد (شکوئی، ۱۳۷۲: ۲) هر چند این علم از دوره باستان همواره بر کاربردی بودن در مسائل مختلف زندگی تأکید داشته است لیکن اوج شکوفایی و کاربردی شدن علوم جغرافیایی را می‌توان از دهه ۱۹۶۰ به بعد دانست.

تا جائیکه این اوج به آغاز مسیرهای جدید - پیوند علوم جغرافیایی با برنامه‌ریزی و توسعه منجر گردید. جغرافیا در طول ۲۰۰۰ سالی که بصورت یک نهاد عقلانی وجود داشته است همیشه زمین را در کانون توجه خود قرار داده است زمینی که انسان در پیدایش آن هیچ نقشی نداشته ولی با عمل انسان تغییر پیدا می‌کند که هر دو از موضوعات مشخص و پایدار برای مطالعه هستند.

آنچه که جغرافیا را از سایر علوم جدا می‌سازد وجود یک مجموعه کوچک از مفاهیم اساسی و بنیادی است که تفکر جغرافیایی را می‌سازد. یکی از مفاهیم، مجموعه‌ای که برای شناخت جهان متمرکز می‌گردد موقع، محل و منطقه فضا است. جغرافیدانان تمامی این چهره‌ها را در مقیاس‌های گوناگون و در امتداد محور محلی - جهانی مورد بررسی قرار می‌دهند.

باید گفت که جغرافیا در برگیرنده طیف وسیعی است که از تحقیقات پایه تا مداخله جدی برای اجرای نتایج تحقیقات جغرافیایی در سیاست و برنامه‌ها را شامل می‌گردد(میرحیدر - ۱۳۷۱: ۱۳ - ۸).

۳-۳. مشخصات بارز جهان اسلام و جایگاه جغرافیا در آن

هر گونه که به جهان اسلام بنگریم بُعد جغرافیایی آن نقش‌آفرین است بطوریکه در دنیای معاصر اغلب جمعیت ۴۳ کشور دنیا پیرو دین مبین اسلام هستند بر این اساس حدود ۲۵ درصد کشورهای مستقل جهان مسلمان بوده و ۲۰ درصد از مساحت خشکی‌های روی زمین را به استثنای قطب جنوب اشغال کرده‌اند (بلیک، ۱۳۷۷: ۳۰).

بر اساس آمار سال ۱۹۹۰ میلادی جمعیت جهان اسلام ۱۱۵۱۴۷۲۰۰۰ نفر بوده که ۷۳/۶ درصد آنها در قاره آسیا ۲۵ درصد در قاره آفریقا و ۱/۴ درصد نیز در سایر قاره‌های جهان ساکن بوده، در این سال جمعیت مسلمانان بیش از ۲۱ درصد از جمعیت جهان بوده است و پیش‌بینی می‌شود که در سالهای ۲۰۱۰ و ۲۰۲۵ میلادی جمعیت مسلمانان به ترتیب به ۱/۸۶۷/۰۰۰/۰۰۰ و ۲/۴۶۸/۰۰۰/۰۰۰ نفر برسد که سهم جمعیتی مسلمان به ترتیب به ۲۶ و ۲۸/۵ درصد افزایش خواهد یافت (گنجی - ۱۳۷۷: ۱۰۳ - ۱۸۹).

برخورداری از ذخایر نفت و گاز، نیروی انسانی کافی، درصد زیاد جمعیت روستایی و عشایری، و بازار مصرف برای تولیدات مختلف کشاورزی و صنعتی از ویژگی‌های مثبت کشورهای اسلامی است ضمن اینکه محدودیتها و مشکلات نیز بسیار هستند؛ نسبت بالای جمعیت روستایی، میزان کم سواد، مشارکت کم زنان در فعالیتهای اقتصادی، بحران آب بویژه در آینده، نقش کم در تولید علم و فن‌آوری اطلاعات، پایین بودن سطح فن‌آوری در کشاورزی و صنعت، وجود نسبت بالای بیکاری ناشی از ساختار سنی جوان جمعیت، محدودیت‌های محیطی بویژه وسعت زیاد صحاری و بیابان‌ها، عدم برنامه‌ریزی درازمدت و ... از جمله محدودیتها و مشکلات کشورهای اسلامی هستند.

در کشورهای اسلامی که در ردیف کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته قرار می‌گیرند با توجه به تجربیات حاصل از برنامه‌ریزی‌های توسعه این کشورها در دهه‌های گذشته و واقعیت‌هایی مانند؛ زندگی درصد قابل توجهی از مردم این کشورها در مناطق روستایی و عشایری، رشد سریع جمعیت بویژه در دهه‌های قبل و مشکلات ناشی از آن، عدم بهبود مطلوب وضع کشاورزان خرده‌پا و نیز تقویت این تفکر و استدلال که بدون برنامه‌ریزی توسعه روستایی و کشاورزی، توسعه شهری و صنعتی موفق نخواهد بود و در صورت موفق بودن نیز موجب عدم تعادلهایی شدید خواهد شد؛ ضرورت بهره‌گیری از علوم جغرافیایی به عنوان یک شاخه علمی ممتاز در مسیر مطلوبیت بخشیدن به شرایط زندگی جامعه بیشتر آشکار می‌شود. بویژه که

دست‌یابی علوم جغرافیایی به نظریه‌های دقیق علمی و بکارگیری این نظریه‌ها در ساماندهی جوامع انسانی، کاربرد این علم را کاملاً آشکار کرده است.

نگاهی به تاریخ جغرافیا و کاربرد این علم، بیانگر این مطلب، بوده است که جستجوگران قدرت همواره به دنبال آن بوده‌اند و آن را عامل اساسی تدارک قدرت و تسلط جهانی دانسته‌اند. چرا که جهان‌بینی جغرافیایی به زمامداران بینش عمیق و نگرش وسیع در تجزیه و تحلیل مسائل و نیز شناخت ارزش و اهمیت موقعیت‌ها، فضاها و مکانها، قابلیت‌ها و محدودیت‌ها و بطور کلی ملل دیگر می‌دهد.

بر این اساس می‌توان ادعا کرد که ماهیت جغرافیا به گونه‌ای است که قادر است برای برخورد با بخش عمده‌ای از مسائل و مشکلات کشورها در زمینه‌های محیطی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی - اقتصادی، سیاسی و نظامی نسخه شفابخشی برای سیمای آتی توسعه یافتگی و خطوط کلی توسعه و راهکارهایی را ارائه نماید (حافظنیا - ۱۳۶۹ : ۶۶ - ۵۹).

علم جغرافیا در وضعیت کنونی می‌تواند نقش کلیدی و بنیادی در تحقق اهداف جهان اسلام در قالب توسعه کشورهای اسلامی بر عهده داشته باشد و لازم است نظام‌های حکومتی از این تخصص بهره ببرند.

۴. بحث

۱- ۴. اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U)

با توجه به جایگاه جغرافیا در کشورهای اسلامی که در وضع موجود قادر به انجام رسالت‌های خود نیست و مشکلات فراروی کشورهای اسلامی لازم است برای تهیه داده‌های کاربردی جغرافیا و توسعه فناوری اطلاعات جغرافیایی در عرصه‌های جهانی - محلی و انجام پروژه‌های تحقیقاتی - کاربردی مربوط به تحلیل مسائل فضایی و ترسیم سیمای آتی توسعه‌یافتگی کشورهای اسلامی و تبیین راهبردهای توسعه، اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام بر اساس اهداف، وظایف و فعالیت‌های زیر تشکیل شود:

۱-۱-۴. اهداف

- گسترش و ارتقاء علوم و فنون جغرافیایی و توسعه کمی و کیفی نیروهای متخصص و بهبود بخشیدن به امور آموزشی و پژوهشی.
- توسعه فن‌آوری اطلاعات جغرافیایی.
- تجدید جایگاه جغرافیا و نقش جغرافیدانان مسلمان.
- تحقق توسعه کشورهای اسلامی و وحدت جهان اسلام در قالب همگرایی درون تمدنی.
- ارائه دیدگاهها و نظریات جغرافیدانان جهان اسلام در مجامع بین‌المللی.
- ایجاد دانشگاه بین‌المللی علوم جغرافیایی جهان اسلام.
- هم‌اندیشی جغرافیدانان جهان اسلام و جغرافیدانان جهان.
- تلاش در جهت ایجاد و اعلام موجودیت مکتب جغرافیایی با الهام از جهان‌بینی اسلامی.
- معرفی استعدادها و ظرفیت‌های جهان اسلام برای اتخاذ سیاست‌های مناسب و بهینه در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی.

۱-۲-۴. وظایف و فعالیت‌ها

- ایجاد و تحکیم روابط علمی و تحقیقاتی در سطح جهان اسلام با سایر کشورها بین محققان و متخصصانی که به گونه‌ای با علم جغرافیا سروکار دارند.
- همکاری با نهادهای اجرائی، علمی و پژوهشی و ارزیابی و بازنگری طرح‌ها و برنامه‌های مربوط به آموزش و پژوهش در زمینه علوم جغرافیا.
- برگزاری کنگره‌های بین‌المللی جهان اسلام.
- ارتباط با انجمن‌های بین‌المللی جغرافیایی و سازمانها و نهادهای بین‌المللی.
- ایجاد فرصت‌های مطالعاتی و برگزاری سفرهای علمی، آموزشی و پژوهشی.
- اجرای طرح‌های پژوهشی در جهان اسلام در قالب برنامه‌ریزی شهری، روستایی، عشایری، منطقه‌ای و آمایش سرزمین.
- انتشار مجلات تخصصی با مشارکت انجمن‌های جغرافیایی جهان اسلام.

- برگزاری نمایشگاههای فناوری اطلاعات جغرافیایی.
- تبادل استاد و دانشجو بین دانشگاهها در جهان اسلام.
- تشکیل کتابخانه و مرکز اسناد و مدارک ، نقشهها و عکسهای هوایی و ماهواره‌ای در سطح جهان اسلام.
- ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی.

۳- ۱- ۴ . جایگاه سازمانی

اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام در نظام اجرایی می‌تواند به سازمان کنفرانس کشورهای اسلامی وابسته باشد دبیرخانه آن در یکی از کشورهای اسلامی عضو مستقر شده و دبیر کل پس از تهیه و تصویب اساسنامه اتحادیه از بین جغرافیدانان برجسته جهان اسلام و با مشارکت جغرافیدانان کشورهای اسلامی خواهد بود. این اتحادیه بصورت دوسالانه کنگره جغرافیایی در سطح جهان اسلام خواهد داشت و ریاست اتحادیه را بالاترین مرجع تصمیم‌گیری اجرایی برای مدت دو سال در کشوری که کنگره برگزار می‌شود برعهده می‌گیرد. اتحادیه در تمامی کشورهای عضو، شعبه داشته و از طریق انجمن جغرافیایی هر کشوری وظایف و مأموریت‌های خود را انجام می‌دهند.

۴- ۱- ۴ . اساسنامه و ارکان اتحادیه

اساسنامه اتحادیه با مشارکت جغرافیدانان کشورهای اسلامی و به عنوان بخشی از فعالیتهای سازمان کنفرانس کشورهای اسلامی تهیه و به تصویب می‌رسد و کشورهای اسلامی به عنوان عضو پیوسته در این اتحادیه شرکت می‌کنند. ارکان این اتحادیه عبارت خواهد بود از: رئیس، دبیرکل، شورای عالی اتحادیه که تعیین سیاستها و خطمشی کلی اتحادیه و تصویب برنامه‌های دو سالانه و نظارت لازم بر فعالیتهای اتحادیه را برعهده خواهد داشت. اعضای آن وزرای علوم، تحقیقات و فناوری ، امور خارجه کشور، ارشاد اسلامی و رؤسای شعب اتحادیه در کشورهای اسلامی، رئیس انجمن جغرافیایی کشورها و تنی چند از استادان صاحب‌نظر و متخصص جغرافیا در گرایشهای مختلف خواهد بود.

۵- ۱- ۴. بودجه و منابع مالی

بودجه و منابع مالی اتحادیه از حق عضویت کشورهای اسلامی، حق عضویت اعضا، درآمد ناشی از ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی و مشاوره‌ای، دریافت هدایا و کمک‌ها و موقوفات خواهد بود.

۶- ۱- ۴. بخش‌های اصلی اتحادیه

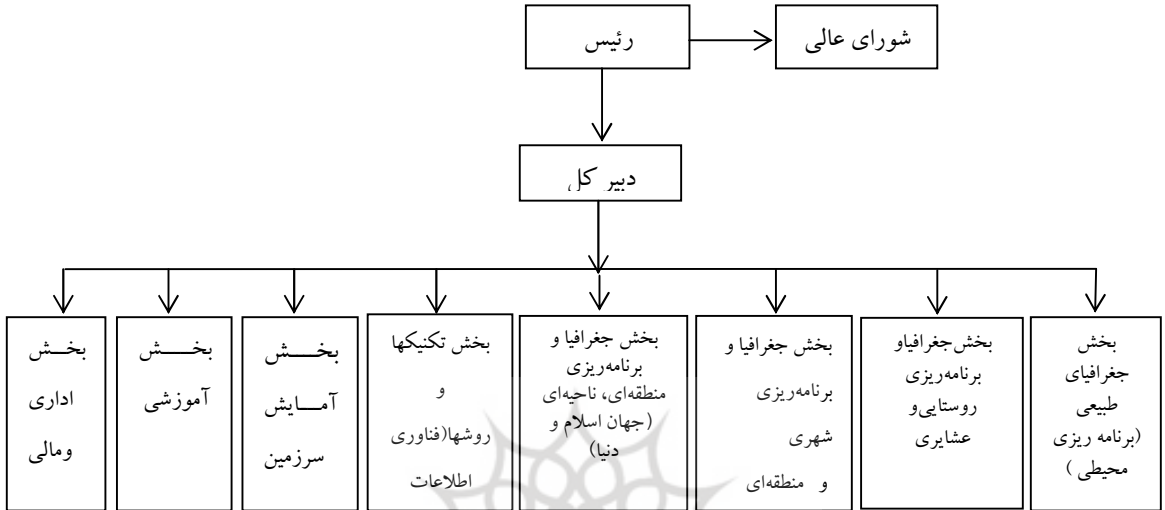
با توجه به جنبه‌های کاربردی جغرافیا در گرایش‌های مختلف، اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام از چند بخش و زیربخش در قالب بخش جغرافیای طبیعی (برنامه‌ریزی محیطی)، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای برنامه‌ریزی روستایی و عشایری، برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، برنامه‌ریزی منطقه‌ای در قالب جهان اسلام آمایش سرزمین، تکنیک‌ها و روشها (فناوری اطلاعات جغرافیایی) آموزشی و اداری مالی تشکیل خواهد شد. این بخش‌ها و زیربخش‌ها می‌توانند به تناسب پیشرفتهای علمی و فناوری اطلاعات جغرافیایی تغییر یابند.

۵. نتیجه‌گیری

* آغاز فعالیت علمی با نام اسلام و بخصوص جغرافیدانان مسلمان پیوندی غیرقابل انکار داشته است بطوریکه تا قرن پانزدهم میلادی (قرن نهم هجری - قمری) علم جغرافیا و جغرافیدانان جهان اسلام بر تمامی دنیا تأثیرگذار بوده‌اند.

*از قرن نهم تا پانزدهم میلادی که دوره شکوفایی علم در شرق محسوب می‌شود جغرافیدانان اسلامی با تکیه بر دین مبین اسلام و تشویق پیامبر اکرم(ص) در مورد علم، فلسفه جغرافیا را از دیدگاه جهان‌بینی اسلام مورد مطالعه و تحقیق قرار دادند بطوریکه شکوفایی علوم جغرافیایی، کلیدی برای جغرافیای علمی امروزی در غرب گردیده است.

شکل ۱ - نمودار سازمانی اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U)

* با توجه به جایگاه جغرافیا و جغرافیدانان در جهان اسلام و در وضعیت کنونی که این کشورها قادر به انتخاب راهبردی مناسب در جهت توسعه نمی‌باشند، برای تهیه داده‌های کاربردی جغرافیا و توسعه فناوری اطلاعات جغرافیایی در عرصه‌های جهانی - محلی و ترسیم سیمای آتی توسعه یافتگی کشورهای اسلامی و تبیین راهبردهای توسعه، نیاز به ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U) است.

* نقش مؤثر جغرافیدانان در برنامه‌ریزی‌های مختلف و بخصوص برنامه‌های آمایش سرزمین ایجاب می‌کند که تمامی نظام‌های برنامه‌ریزی - حکومتی در جهان اسلام از علوم جغرافیایی در حد وسیع استفاده نمایند.

* گسترش و پیشبرد علوم و فنون جغرافیایی، توسعه فناوری اطلاعات جغرافیا، تجدید جایگاه جغرافیا و جغرافیدانان جهان اسلام در مجامع بین‌المللی، ایجاد دانشگاه بین‌المللی علوم جغرافیایی جهان اسلام، اعلام موجودیت مکتب جغرافیایی، برگزاری کنگره‌های بین‌المللی و ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی از اهداف، وظایف و فعالیت‌های عمده اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام به شمار می‌روند.

تحدیه جغرافیایی جهان اسلام در نظام اجرایی وابسته به سازمان کنفرانس کشورهای اسلامی است که دبیرخانه آن در یکی از کشورهای اسلامی با انتخاب دبیر کل از میان جغرافیدانان برجسته جهان اسلام خواهد بود.

امید است که با ایجاد و راه‌اندازی اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام (I.W.G.U) در قالب همگرایی درون تمدنی توسعه امت اسلامی و وحدت جهان اسلام تحقق یابد.

۶. منابع

- ۱- احمد، نفیس، ۱۳۶۷، خدمات مسلمانان به جغرافیا، مترجم لاهوتی حسن، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی.
- ۲- وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۲، اساسنامه انجمن جغرافیدانان ایران، دفتر همکاریهای علمی و بین‌المللی.
- ۳- بلیک، جرال، ۱۳۷۷، مرزهای بین‌المللی جهان اسلام، مترجم بهشتی محمدرضا، مجموعه مقالات سمینار بین‌المللی جغرافیایی جهان اسلام، به کوشش محمداقبر چوچاقی‌زاده مقدم، دانشگاه امام حسین(ع).
- ۴- چراغی، علی، ۱۳۶۵، جغرافیدانان مسلمان، مجله السوعی الاسلامی کویت، شماره ۲۵۹ رجب ۱۴۰۶، مجله رشد آموزش جغرافیا، وزارت آموزش و پرورش، سال دوم، شماره ۵.
- ۵- حافظ‌نیا، محمد رضا، ۱۳۶۹، طرح ایجاد موسسه جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران، مجله رشد آموزش جغرافیا، گروه جغرافیای دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، سال ششم، شماره ۲۲، تابستان.
- ۶- سعیدی رضوانی، عباس، ۱۳۷۲، بینش‌های اسلامی و پدیده‌های جغرافیایی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۷- شکوئی، حسین، ۱۳۷۱، سر مقاله مجله رشد آموزش جغرافیا، گروه جغرافیای دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی سازمان پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزش وزارت آموزش و پرورش، سال هشتم، شماره ۳۰، تابستان.
- ۸- شکوئی، حسین، ۱۳۷۲، سر مقاله مجله رشد آموزش جغرافیا، گروه جغرافیای دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی سازمان پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزشی و وزارت آموزش و پرورش، سال نهم، شماره ۳۴، تابستان.

- ۹- شکوئی، حسین، ۱۳۷۴، جغرافیای کاربردی و مکتبهای جغرافیایی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۱۰- فنی، زهره، ۱۳۸۱، مقدمه ای بر تاریخ علم جغرافیا، انتشارات امیر کبیر تهران.
- ۱۱- قره چانلو، حسین، ۱۳۷۸، مسلمانان دانش جغرافیا را گسترش دادند، روزنامه همشهری، شنبه ۲۱ تیر، شماره ۱۸۷۸.
- ۱۲- گنجی، محمد حسن، ۱۳۷۷، تغییرات دموگرافیک جهان اسلام در سالهای اخیر، مجموعه مقالات سمینار بین المللی مسائل جغرافیایی جهان اسلام، به کوشش محمد باقر چوخابی زاده مقدم، دانشگاه امام حسین (ع).
- ۱۳- مشیری، سید رحیم، ۱۳۷۱، خدمات جغرافیدانان مسلمان به علم جغرافیا، موسسه جغرافیا، دانشگاه تهران، مجله پژوهشهای جغرافیایی، سال بیست و چهار، شماره ۳۰، مهرماه.
- ۱۴- مولائی هشجین نصرالله، ۱۳۸۲، تجدید جایگاه و نقش جغرافی دانان مسلمان و توسعه فناوری اطلاعات جغرافیایی با ایجاد اتحادیه جغرافیایی جهان اسلام، خلاصه مقالات دومین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام- دانشگاه تربیت معلم تهران و انجمن جغرافیایی ایران- هتل بین المللی لاله
- ۱۵- میر حیدر، درّه، ۱۳۷۱، رهاوردی از کنگره بین المللی جغرافیایی، مجله رشد آموزش جغرافیا، گروه جغرافیای دفتر تحقیقات و برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزش وزارت آموزش و پرورش، سال هشتم، شماره ۳۲، زمستان.